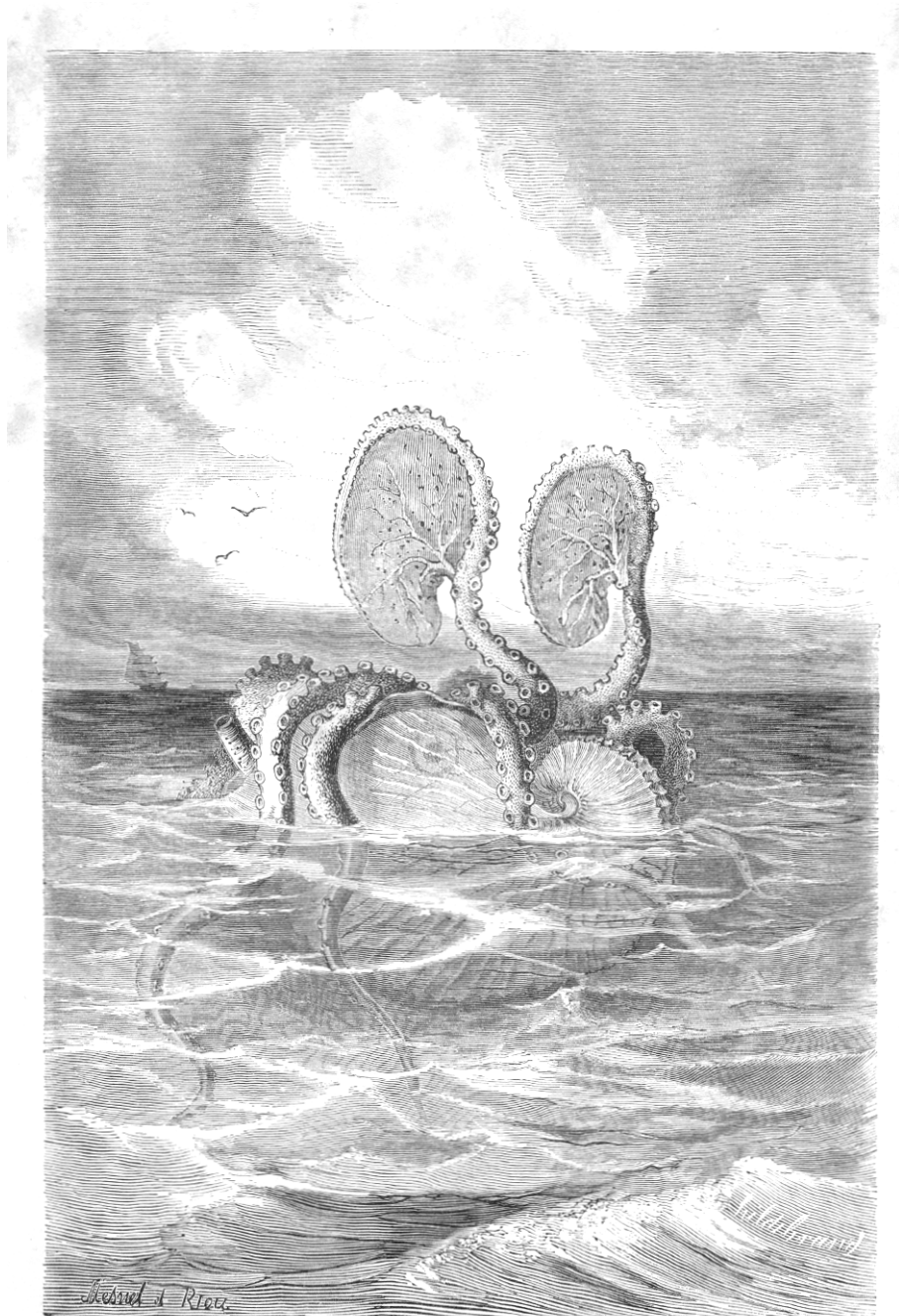

Nieuwsbrief Historie van de Oceanografie Club Aflevering 07 – augustus 2010

Le Mollusque l'Argonaute nageant en pleine mer. (Page 472.)

Louis Figuier, 1866. La Vie et les Moeurs des Animaux [GC].

Inhoud

Redactioneel	3
Bij de voorplaat.....	3
HOC Berichten.....	3
Verslag 8 ^e HOC bijeenkomst.....	3
Aankondigingen.....	8
9 ^e Bijeenkomst 'Historie van de Oceanografie Club'	8
Andere bijeenkomsten, congressen	8
Berichten van andere organisaties	8
Arbeitskreis Geschichte der Meeresforschung	8
Informatie over de Heimans en Thijssse Stichting.....	8
History of Oceanography Newsletter.....	9
In memoriam: Prof. dr. Willem Vervoort 12 juni 1917 – 18 augustus 2010	9
Historische methoden en technieken	11
H.D.A. Smits en de gemengde getijden in de Indische archipel	11
Boeken en publicaties	13
Periodieken	13
Recente boeken	13
Boeken (ook) als PDF beschikbaar	14
Boekbespreking	14
Aangeboden	15
Het Origineel.....	15
Advies, vragen en antwoorden	16
Vragen	16
Links	17
HOC Ledenlijst	18
Adreswijzigingen & correcties	18
Tydeman, Gustaaf Frederik.....	19
Tesch, Johan Jacob	21
Melvill van Carnbee, Pieter, Baron	23
Stiasny, Gustav Albert.....	25
Hr.Ms. Tydeman (A 906)	27
"Dorrestein-vis".....	30

Redactioneel

Dit is Aflevering 07 van 'ad HOC' met het verslag van de laatste HOC vergadering (28 mei 2010). Om de notulen in de tijd beter te laten aansluiten bij de afgelopen bijeenkomst is per dit nummer gekozen voor een verspreidingsdatum (kort) na de vergadering. Tevens zijn er ontwikkelingen te melden – en te bekijken - ten aanzien van nieuwe HOC Katernen, naast Biografieën nu ook Schepen en Oceanografische Apparatuur. Graag uw commentaar en suggesties hierop.

Korte tekstbijdragen en/of illustraties zijn welkom. Graag per e-mail naar de redactie: kees.kramer@mermayde.nl. Heeft u een idee voor een lezing voor een volgende bijeenkomst? Vooralsnog hebben we weinig biologisch georiënteerde lezingen gehad. Wie willen dit gat vullen op een van de volgende bijeenkomsten? [KK]

Bij de voorplaat

De voorplaat is de titelplaat uit: 'La Vie et les Mœurs des Animaux. Zoophytes et Mollusques', van Louis Figuier (1866, Hachette, Paris, pp.500) voorstellende een aan het zeeoppervlak zeilende Argonauta een inktvisachtige. Het boek werd in het Engels uitgegeven als 'The Ocean World: being a descriptive history of the sea and its living inhabitants' (1868), Chapman & Hall, London.

Op een van de komende HOC bijeenkomsten zal Gerhard C. Cadée iets vertellen over de ideeën over de levenswijze van (fossiele) ammonieten en de rol die onder andere de recente Argonauta daarin gespeeld hebben.

Gerhard C. Cadée

HOC Berichten

Verslag 8e HOC bijeenkomst

Gehouden 28 mei 2010, IMAU – Buys Ballot Laboratorium, Utrecht.

Aanwezig: Johan van Bennekom, Gerhard C. Cadée, Theo Gerkema, Frits Koek, Kees Kramer, Leo Otto, Annelies Pierrot-Bults, Jo Suijlen en Loes Westerman-van der Steen.

Afgemeld: Bas de Groot, Doeke Eisma, Frans Feith, Remi Laane, Florence Pieters, Raymond Schorno, Jan Stel, Ad Stolk, Gerard van der Schrier, Kees Veth en Marcel Wernand.

Vergadering

Om 11.00 uur heet de namens het IMAU Huib de Swart allen welkom. Leo Otto neemt het dagvoorzitterschap op zich. Notulen: Kees Kramer.

1. Financiën: Remi Laane, die vast zit in een NS-stremming, meldt telefonisch dat hij formulieren heeft gestuurd naar Annelies Peirrot-Bults voor verdere afhandeling van het verkrijgen van zijn (mede)tekenbevoegdheid. Annelies beaamt dit, echter het blijken (deels) de verkeerde formulieren. Zij zal contact opnemen met Remi om e.e.a. met spoed te regelen.

2. Website. Kees Kramer heeft naar aanleiding van de besluiten van de HOC vergadering van 19 april 2009 Huibert-Jan Lekkerkerk gevraagd om de (zijn)

concept website op www.Historie-Oceanografie.nl te plaatsen. Deze gaf aan de opzet te willen veranderen conform de nieuwste html formats, maar daar even geen tijd voor te hebben. Bij navraag, kort voor deze bijeenkomst, werd geen reactie ontvangen. De vergadering vindt het van belang om een website te hebben, en de te volgen route is a) nogmaals benaderen van Huibert-Jan (Kees), b) als dat niet wil vlotten te bekijken of er voor een andere website opmaak moet worden gekozen.

3. Biografische gegevens zee-onderzoekers. HOC Biografieën Katern 02 is inmiddels uitgekomen. Leo Otto stelt voor – mede om 'ad HOC' meer inhoud te geven – er naar te streven om in elke 'ad HOC' aflevering 1-2 korte biografieën op te nemen. Men vindt dat een prima idee. Kees geeft aan dat als er voldoende individuele bijdragen zijn er makkelijk een Katern kan worden samengesteld (een veelvoud van 4 pagina's, bij voorkeur 16). Zie ook de bijdrage van Leo Otto: 'Hoe nu verder met de HOC biografieën?' hieronder. Naar aanleiding van de discussie die volgde op de lezing/enquete: kies voor personen die een markante bijdrage hebben geleverd aan de Nederlandse oceanografie. Ga door op de ingeslagen weg en beperk niet a priori in tijd en/of discipline.

4. Onderzoekschepen. Johan van Bennekom hield een inleiding:

Verschillende indelingen:

1. Schepen alleen voor onderzoek gebouwd en gebruikt (Schepen van RIVO, NIOZ, Kon. Marine, "Yerseke", Afdelingen van Rijkswaterstaat en van Beheersinstututen).
2. Schepen waarop tijdelijk onderzoek werd verricht:
 - a. Charters, bijv. Siboga, De Oceaan, Tamara.
 - b. Huur, bijv. Wodan, sleper Holland
 - c. 'Ships of opportunity', licht- en weerschepen, 'Kroonvlag', vroeger vele koopvaarders; met hun gegevens werden atlanten door het KNMI samengesteld en uitgegeven.
- 3 Indeling naar type onderzoek:
 - a. Hydrografie (Marine voor zeekaarten; veel in voormalig Ned. Indië)
 - b. 'Oceanografie'

Kort historisch overzicht:

Het eerste onderzoekschip: de zeilschoener *Willem Barents*, vanaf 1878 zeven tochten naar het Arctisch gebied. Al in 1877 kreeg het Zoölogisch Station de beschikking over de loodsschoener *Flissingen 10* voor een kruistocht op de Noordzee. Door de oprichting van de ICES bouwden veel Europese landen schepen voor visserijonderzoek, in Nederland werd daarvoor de radersleepboot *Wodan* gehuurd. In 1891 kreeg het Zoölogisch Station de zeilvlet *Het Congres* en in 1933 de *Max Weber*. De expeditie met de Marineschepen *Siboga* (1899–1900) en *Willebrord Snellius* (1929–1930), beide in de oost-Indonesische wateren leverden spraakmakende resultaten op, evenals het zwaartekracht-onderzoek van Vening Meinesz aan boord van verschillende onderzeeërs zoals de *K XVIII*.

Na WO II kregen RIVO en NIOZ nieuwe schepen, respectievelijk *Anthonie van Leeuwenhoek* en *Ephyra*, maar voor onderzoek op de oceaan kon nog steeds incidenteel gebruik gemaakt worden van schepen van de Kon. Marine. Dat gaf de mogelijkheid voor nieuwe generaties oceanografen ervaring op te doen met onderzoek op de oceaan tijdens de projecten NAVADO (1964–1965), OCPS (1966, 1969) en CICAR (1970–1971) met de opnemingsvaartuigen *Snellius* en *Luymes*.

Die schepen waren aan vervanging toe en in 1963 benaderde de een jaar eerder opgerichte NCZ (Nederlandse Commissie voor Zeeonderzoek) het Ministerie van

O&W met plannen voor een Nederlands schip voor oceaanoonderzoek. De plannen werden welwillend ontvangen, maar het steeds toenemende eisenpakket leidde tot onacceptabele overschrijding van het budget. Om uit deze impasse te geraken kwam de Marine met een plan voor een schip dat voor zo'n 20% van de vaartijd ingezet zou worden voor civiel wetenschappelijk onderzoek. Een bezwaar van die opzet was dat het onderzoek zich zou beperken tot de noordoostelijke Atlantische Oceaan. Eisma (NIOZ) en Colette (VML) ijverden voor een alternatief, charteren van vrachtschepen, die met lieren en laboratoria in containers zouden worden uitgerust. Daarvoor kwam geld beschikbaar en de in 1974 opgerichte 'Commissie Vaarplan' ging vaartijd toekennen. Na een proefperiode met de oceaanoemijneveger *Onversaagd* en de gecharterde *Aegeon Expres* kwam in 1977 de *Tydeman* in de vaart. Al in 1976 werd gecontaineriseerde oceanografie met de *Tamara* een succes, vanaf 1978 steeds verder uitgebouwd met de *Tyro*. Meer en meer konden analyses aan boord plaatsvinden en dat eiste speciale werkruimtes.

Op het NIOZ kwamen naast Waddenzee-onderzoek ook programma's voor de Noordzee van de grond, waarvoor de *Ephyra* onvoldoende zeewaardig was. Eerst werd daarvoor de *Willem Beukelsz* van het RIVO gehuurd; in 1972 kwam de eigen *Aurelia*.

Na een discussie over waar de grens te leggen wat wel of niet een onderzoeksschip is voor beschrijving in de HOC Katernen (ook vletten en/of 'ships of opportunity'?) werd afgesproken nu geen harde definitie vast te stellen maar meer pragmatisch te zijn. Auteurs (Johan) kunnen voorlopig zelf bepalen wat welke schepen zij van belang achten.

Het voorstel om ook voor de schepen in elke 'ad HOC' een bijdrage op te nemen wordt overgenomen.

5. Apparatuur. Om ook een start te geven aan meer aandacht voor de oceanografische apparatuur stelt Leo Otto voor om in 'ad HOC' ook steeds 1-2 apparaten te bespreken. Hij stelt voor om met de 'Dorrestijnvis' te beginnen. De vergadering ondersteunt ook dit voorstel. Een idee is om lijsten op te stellen van de op Nederlandse oceanografische expedities gebruikte apparatuur. Dit moet relatief makkelijk uit de expeditierapporten te halen zijn.

Loes Westerman-van der Steen meldt dat ter gelegenheid van de tentoonstelling 100 jaar Siboga in het Zoologisch Museum de Treubmaatschappij (Siboga)instrumenten naar het KNMI heeft overgebracht.

6. Overige mededelingen. Annelies Pierrot-Bults meldt dat het IOC binnenkort 50 jaar bestaat. In Nederland lijkt geen actie te lopen, maar in België wel. Zij stelt voor om in het kader van deze activiteit HOC te promoten, bijvoorbeeld ook via een folder.

Verslag

Verslag deelname voorjaarsvergadering GEWINA te Brussel

Het 'Palais des Académies' te Brussel is van 1823-1827 gebouwd voor kroonprins Frederik, de latere koning Willem II. Hij verbleef tot 1830 graag te Brussel maar heeft nooit in zijn paleis gewoond, vond het te simpel. De marmerzaal is zoveel mogelijk origineel gebleven en is een bezoek waard.

Het gebouw huisvest verschillende van de 7(!) Belgische Academies, waaronder de oudste, die van Wetenschappen, gesticht in 1872 door de Oostenrijkse keizerin Maria Theresia. In 1816 werden zowel de Noord-Nederlandse Academie (in 1808 door koning Lodewijk Napoleon opgericht) als de Zuid-Nederlandse, door koning Willem I herbevestigd in hun bestaan. In Brussel werden vooral Noord-Nederlandse geleerden benoemd, wat het functioneren bemoeilijkte. Dat veranderde na de

afscheiding van België, mede dankzij de veelzijdige geleerde Alphonse Quételet (1796–1874) die van 1834 tot zijn dood secretaris was. Hij speelde ook een belangrijke rol bij de Internationale Maritieme Conferentie in 1853 te Brussel.

Op 27 maart was in het Palais de voorjaarsvergadering van GEWINA, de tweede sinds de fusie met de Belgische zustervereniging. Het programma omvatte:

- Alix Badot: Sources en ligne pour l'histoire des sciences en Belgique
- Huib Zuidervaart: On line resources history of sciences in the Netherlands
- Robert-Jan Wille: Van microscopisten tot stationisten, wortels van de lobby voor biologische onderzoeksstations in Nederland en Indië
- Mirjam Mertens: Rationele therapeutiek in een koloniale context
- Sofie Onghema: Popularisatie van Belgische Labo-wetenschap, eind 19e eeuw

De eerste twee lezingen gingen over plannen met 'data verzamelingen'. In Leuven en bij het Huygens Instituut waren biografische data het meest gevorderd. De lezing van Wille (Nijmegen) had mijn bijzondere belangstelling; al beloofde de titel meer dan de inhoud; het ging vooral over Pieter Harting (1812–1885).

Johan van Bennekom

HOC Lezingen

Na het formele deel volgden drie lezingen:

Leo Otto

Hoe nu verder met de HOC biografieën?

Er zijn in de afgelopen periode 16 biografieën verschenen van Nederlandse zeeonderzoekers. Daar kun je, afhankelijk van je criteria, misschien nog wel 80 aan toevoegen. Want wie kies je uit van de onderzoekers die kortere of langere tijd zich met het zeeonderzoek hebben bezig gehouden? Dat hangt af van je visie op de ontwikkeling van het zeeonderzoek in Nederland. Het gaat er bij deze voordracht om daarover een discussie uit te lokken.

Om te beginnen iemand die we vermoedelijk allemaal wel in dit lijstje verwachten: Jan Verweij. Een kort biografisch overzicht, dat ingaat op ook de meer persoonlijke zaken, naast zijn betekenis voor de oceanografie vraagt toch nog veel werk. Ergens moet je de zaak afgrenzen. Kijk je nu naar anderen, die ook in de 16 zijn opgenomen, met name Langeraar en Lorentz, dan zie je dus dat mijn keuze óók valt op een typische manager, en op iemand die als fysicus beroemd is geworden, maar die door zijn inzet voor de Zuiderzeecommissie óók zijn sporen in het Nederlandse zeeonderzoek heeft nagelaten.

Vraag aan de aanwezigen: geef aan wie van de 16 je wèl of niet in het lijstje vindt thuishoren, en waarover je eigenlijk geen oordeel hebt. (Voor de uitkomsten van deze enquête, zie hieronder).

De biografieën als een beeld van de ontwikkeling in Nederland. Dat brengt tot een 'tijdperk' (1760 tot 1960) waarbij ik mijn visie op de ontwikkeling in Nederland uitzet tegen (mijns inziens) belangrijke momenten internationaal. Je moet dan wel vaststellen dat, hoewel er in het buitenland wel belangrijke ontwikkelingen plaatsvonden, het zeeonderzoek in ons land pas in de loop van de 19e eeuw geleidelijk op gang is gekomen. Dat kun je laten zien in de biografieën.

En dan: hoeveel van de medewerkers van de Nederlandse onderzoeksinstituten moet je noemen? Moet je (aansluitend aan de projectgroep 'onderzoeksschepen') de deelnemers aan de Nederlandse expedities allemaal behandelen? Of (aansluitend aan de projectgroep 'instrumenten') de uitvinders van instrumenten voor zeeonderzoek? Een samenhangende historische visie is, dacht ik, wenselijk.

Zoals al eerder bericht is er een groslijst van mogelijk te noemen personen. Die groeit nog steeds: er zijn er 16 in de biografie-katernen terecht gekomen, maar er komen er meer in via het onderzoek van de historische ontwikkeling. Al zal niet ieder daarvan de biografieënlijst halen, er zitten toch erg veel boeiende historische gegevens onder.

De enquête [uitgevoerd tijdens de bijeenkomst]:

Acht mensen vulden de enquête in. Daarbij kregen Lorentz en Vening Meinesz de bijval van iedereen, gevolgd door Kuenen en Verweij (7 points). Volgens één geënquêteerde hoorde Harting niet in de lijst thuis (te begrijpen: hij zelf was óók tegen specialisatie – maar zijn bijdragen aan het zeeonderzoek zijn ondanks dat toch interessant), en volgens drie J.T. Thijssen (Toegepast zeeonderzoek hoort er niet bij?).

Opvallend was dat het merendeel van de namen een kruisje kregen bij 'geen idee/ken ik niet'. Vier mensen zei de namen van Boschma, Hoek, Jansen, en van der Stok niets of weinig. Er is dus werk aan de winkel!

Gerhard C. Cadée

Darwin als marien wetenschapper

Was Charles Darwin aan boord van de Beagle altijd zeeziek en gebruikte hij de Beagle alleen maar om zich op diverse plaatsen op het land af te laten zetten om daar rond te trekken en te verzamelen? In mijn verhaal zal ik uiteenzetten dat hij wel degelijk als 'naturalist' goed uit zijn ogen keek op zee en bijvoorbeeld als een der eersten een planktonnetje fabriceerde. Hij raakte gefascineerd door het zooplankton dat hij daarmee kon verzamelen. Met een simpel microscoopje bestudeerde en tekende hij zijn vangsten en maakte nauwkeurig aantekeningen in zijn opschrijfboekjes (in 2000 door Keynes uitgegeven en geannoteerd). Zijn medische studie in Edinburgh was uitgelopen op een fiasco. Hij had er echter ook Robert Grant ontmoet. Met Grant verzamelde hij zeedieren langs de kust bij Edinburgh en Grant leerde hem het nauwkeurig microscopisch onderzoek dat hem aan boord goed van pas zou komen. Zijn tijd in Edinburgh was zeker niet verloren geweest zoals zijn vader meende toen hij Charles naar Cambridge stuurde om dan maar geestelijke te worden.

Leo Otto

Drijfflessen

Drijfflessen, met een sociale of wetenschappelijke boodschap, lijken van alle tijden. Bij het grote publiek vroeger bekend als bericht van gestrande schepelingen, of – tot op heden – op zoek naar sociaal contact: "Wie mij vindt sture een kaartje".

'Distress message' of metafoor?

Meerdere schrijvers gebruiken flessenpost als metafoor, bijvoorbeeld E.A. Poe (1831, MS. found in a bottle), A. de Vigny (1853, La bouteille à la mer), H.C. Andersen (1857, Flaskehalsen), J. Verne (1867, in Les enfants du capitaine Grant) en B. Brecht (1922, Die Flaschenpost).

'Distress message' of wetenschappelijk instrument?

Op 13 februari 1493, op de terugtocht naar Spanje in zwaar weer beland maakt Columbus gebruik van een drijfnetje met daarin een uittreksel uit zijn scheepsjournaal, wikkelt het in wasdoek en zet dat in een ton overboord.

In de zomer van 1940 verzamelt de Dokkumer Sieds van Straten illegaal militaire inlichtingen en gooit die "in groene flessen gesloten" in Rotterdam in de Nieuwe Maas. L. de Jong (Het koninkrijk der Nederlanden in de tweede wereldoorlog,

4:652) meldt later dat "Van zijn twintig zendingen werden er vier of vijf aan de kust van Engeland opgepikt, vermoedelijk geruime tijd nadat zij in Rotterdam te water zijn gelaten".

Reeds in 1784 stelt Bernardin de Saint-Pierre voor drijfflessen te gebruiken bij het onderzoek van zeestromen. In 1787 volgt een eerste proef in de Golf van Biskaje. In 1802 werpt Kohl drijfflessen uit voor onderzoek stromen vanaf de Rainbow. In 1843 produceert A.B. Becher de 'Bottle Chart of the Atlantic Ocean'.

De Campagnes van Prins Albert I van Monaco met de "Hirondelle" gebruikten in de jaren 1885, 1886 1887 respectievelijk 180, 510 en 931 drijvers voor onderzoek van de stromingen (verschillende soorten).

De vraag naar het respectievelijk effect van wind en stroom heeft geleid tot vele vormen van 'drijfflessen'.

Aankondigingen

9^e Bijeenkomst 'Historie van de Oceanografie Club'

De volgende bijeenkomst van HOC zal vermoedelijk in november 2010 plaatsvinden. Datum, tijd en plaats worden via de HOC Nieuwsflitsen later medegedeeld.

Andere bijeenkomsten, congressen

Symposium: "*Deutsche Fischerei und Fischereiforschung in polaren Gewässern*".

Wanneer 24 september 2010

Waar: Johann Heinrich von Thünen-Institut

Wat: Ziel ist es, die historischen Fischerei- und Walfangaktivitäten sowie fischereibiologische, ozeanographische und fischereipolitische Aspekte in arktischen und antarktischen Gewässern aus deutscher Sicht darzustellen.

Organisatie Arbeitskreis zur Geschichte der Meeresforschung der DGM. Deadline voor abstracts: 3 september 2010. Opgave voor deelname bij Gerd Wegner (gerd.wegner@ish.bfa-fisch.de).

Berichten van andere organisaties

Arbeitskreis Geschichte der Meeresforschung

Bericht van Gerd Wegner: 28^e Treffen des Arbeitskreises op 09 oktober 2010, 11:15 uur, Fischerei-Museum Cuxhaven, Ohlrogge Straße, Halle VII, Abt.65+66, 27472 Cuxhaven, Duitsland. [zie ook de aankondiging van het Symposium, hierboven]

Informatie over de Heimans en Thijsse Stichting

Van Prof. Eddy van der Maarel:

"Graag wil ik jullie belangstelling wekken dan wel versterken voor de Heimans en Thijsse Stichting. De Stichting heeft ten doel 'het bevorderen van het behoud en de

toegankelijkheid van bronnen en archieven betreffende de culturele stroming die heeft geleid tot het beschermen van de natuur'. Gaandeweg is materiaal verworven van onder meer vooraanstaande veldbiologen en natuurbeschermers, onder meer prof. Jacob Heimans, mr. Marinus van der Goes van Naters, dr. Willem J. Prud'homme van Reine, prof. Victor Westhoff, mr. Hans P. Gorter en drs. Jan-Joost ter Pelkwijk. Deze archieven omvatten krantenknipsels, dagboeken en schetsboeken, brieven, foto's en dia's. Zij bevatten een schat aan gegevens.

Ook heeft de Stichting een snel groeiende bibliotheek, die thans 6000 boeken en tientallen tijdschriften omvat. Ongeveer 60% van de boeken is natuurhistorisch van karakter (flora, fauna, veldbiologie, ecologie, aardwetenschappen), 15% gaat over natuurbescherming en natuurreservaten en 20% over natuur- en milieueducatie en onderwijs. In alle drie categorieën vinden we boeken over de geschiedenis van het 'biologisch reveil' uit de tijd van Heimans en Thijsse. Onze boekerij is opgesteld in de bibliotheekzaal van het Hugo de Vries Centrum in Amsterdam. Kortgeleden is de catalogus van het boekenbezit gedigitaliseerd en mede dankzij de toegevoegde trefwoorden effectief toegankelijk gemaakt op de website van de Stichting.

De Heimans en Thijsse Stichting ziet het steeds meer als een uiterst belangrijke taak archief en bibliotheek verder uit te breiden en goed te beheren. Men kan donateur worden (voor (minimaal) 20 euro/jaar, 65 euro voor organisaties). Zie voor meer informatie www.heimansenthijssstichting.nl [KK]

History of Oceanography Newsletter

Bericht van Eric Mills: "The new editor of our newsletter History of Oceanography is Dr Paul Hughes (tides@btinternet.com).

Dr Hughes will be pleased to receive any and all suitable material for the forthcoming issue: short articles, book reviews, work in progress, notices, announcements of meetings - anything of interest to historians of oceanography and the marine sciences in general.

With best regards, Eric Mills

In memoriam: Prof. dr. Willem Vervoort 12 juni 1917 – 18 augustus 2010

Op 18 augustus overleed marien bioloog Wim Vervoort, die in zijn lange leven wereldfaam verwierf als specialist op het gebied van mariene Copepoda en Hydrozoa. Hij werd in 1917 geboren in Schiedam. Zijn enthousiaste biologieleraar C.J.J. van der Maas op de HBS en de oprichting van de Schiedamse afdeling van de NJN in 1934 legden de basis voor zijn biologische belangstelling voor het strand, die zich later uitbreide tot het hele mariene milieu.

Vervoort begon zijn studie in Leiden in 1936, aanvankelijk geologie maar al spoedig werd het biologie. Van 1938-1939 was hij assistent op het Rijks Herbarium, waarvoor hij zeeieren verzamelde. In 1939 deed hij kandidaatsexamen en al op 11 november 1941 doctoraal (i.v.m. de dreigende sluiting van de Leidse universiteit). Op 1 juli 1941 werd hij benoemd tot assistent voor de afd. Evertibrata (exclusief mollusca) aan het Rijksmuseum van Natuurlijke Historie

(RMNH). Na de benoeming van L.B. Holthuis als assistent op die afdeling kreeg Vervoort de Protozoa, Coelenterata, Bryozoa en enkele kleinere groepen onder zijn beheer. Het museum was voor beide jonge onderzoekers tevens een onderduikadres tijdens de oorlog. Daar werd ook hard gewerkt: in 1946 verscheen een standaardwerk over de Nederlandse hydroiden en promoveerde Vervoort op de pelagische copepoden van de *Snellius* expeditie. In 1946 werd hij bioloog bij de Nederlandse Maatschappij voor de Walvisvaart en maakte hij twee reizen met de *Willem Barendsz* mee. Hier danken we zijn boekje over de walvisvaart aan (Feltmann & Vervoort, 1949). Van 1950–1959 was hij docent aan het Zoölogisch Laboratorium in Leiden. In 1959 keerde hij terug op het RMNH afd. Evertibrata en nam deel aan de expeditie naar het Sterrengebergte in Nieuw Guinea o.l.v. L.D. Brongersma en G.F. Venema. Groot is het aantal oceaane expedities (o.a. CANCAP), waaraan hij later deelnam en de vele marien-biologische excursies met studenten waren geliefd. Hier kwam Vervoorts brede marien-biologische kennis goed van pas. Hij was ook betrokken bij het multidisciplinaire Ria de Arosa onderzoek (1962–1964, Galicië, Spanje), opgezet door het Geologisch Instituut Leiden o.l.v. mevr. M. Brongersma-Sanders. In 1970 werd hij onderdirecteur van het RMNH, in 1973 volgde hij L.D. Brongersma op als directeur en als buitengewoon hoogleraar in de Systematische Dierkunde tot aan zijn pensioen in 1982. Van 1982 tot 2010 bleef hij als gastmedewerker verbonden aan het museum, nu NCB Naturalis. In 2009 verscheen een 'update' van zijn Fauna deeltje over Hydroiden; tot in 2010 werkte hij aan vervolgen op zijn bibliografieën van Copepoda en Hydrozoa.

Voor meer informatie over Vervoort en publicaties tot medio 1998 zie van Bruggen, 1998. Enkele biografische gegevens staan ook in Holthuis, 1995 en Leistra, 2010.

Literatuur:

- Bruggen, A.C. van, 1998. Willem Vervoort, eminent zoologist and museum director, a sketch of his life and work on the occasion of his 80th birthday in 1997. *Zool. Verh. Leiden* 323: 1-15.
- Feltmann, C.F. & W. Vervoort, 1949. Walvisvaart. Biologische en technische grondslagen van de moderne, antarctische walvisvaart. *Noordduijn's Wet.* reeks 35: 1-304.
- Holthuis, L.B., 1995. Rijksmuseum van Natuurlijke Historie 1820-1995. NNM, Leiden. 172 p.
- Leistra, G., 2010. Bioloog tot aan zijn dood, Willem Vervoort 1917-2010. Elsevier, 22 augustus.
- Vervoort, W. 1946a. Hydrozoa (C1)A. Hydropolyten. *Fauna van Nederland* 14: 1-336.
- Vervoort, W. 1946b. The bathypelagic Copepoda Calanoida of the Snellius Expedition I. families Calandae, Eucalanidsae and Pseudocalanidae. *Temminckia* 8: 1-181 (ook los als proefschrift)
- Vervoort, W. & M. Faasse, 2009. Overzicht van de Nederlandse Leptolida (= Hydroida) (Cnidaria: Hydrozoa). *Ned. Faunist. Meded.*, 32: 1-207.

Gerhard C. Cadée

Historische methoden en technieken

In deze sectie willen we de lezer kennis laten maken met methoden en technieken die in het zeeonderzoek zijn (mogelijk nog worden) gebruikt. Een korte beschrijving en een afbeelding worden getoond. Suggesties zijn welkom.

Een eerste proeve – door Leo Otto en Frits Koek - voor het HOC Katern Oceanografische Apparatuur staat verderop in deze 'ad HOC'.

Verder hier een bijdrage van Leo Otto over:

H.D.A. Smits en de gemengde getijden in de Indische archipel

*"Het is algemeen bekend, dat men tot dusverre er niet in geslaagd is, de terugkomst en hoogte der getijden in den Indischen Archipel aan berekeningen te onderwerpen". Zo begint een artikel in het *Natuurkundig Tijdschrift voor Nederlandsch Indië*¹ uit 1851 van de marineofficier H.D.A. Smits (1818-1853), secretaris van de *Commissie tot verbetering der Indische zeekaarten*".*

Het gemengde tweedaagse/enkeldaagse getij in de wateren van ZO Azië was inderdaad in die jaren nog een raadselachtig verschijnsel. De rol van maan en zon bij het ontstaan van de dubbeldaagse getijden was door het werk van Newton duidelijk geworden, en op basis van deze theorie konden de 'terugkomsten en hoogten' van de getijden in west Europa worden berekend met als uitgangspunten het "havengetal" - dat het tijdsverschil gaf tussen de maansdoorgang van de meridiaan en het gemiddeld optreden van hoog water - en de "maansouderdom" waardoor de variatie van springtij naar doodtij werd gegeven. Maar in de Indische wateren, waar in de loop van een maand het getij veranderde van dubbeldaags naar enkeldaags en terug, kon men hier niet veel mee. Dat was ook het geval in 1839, toen in het kader van een wereldwijd onderzoek van getijden door de Royal Society ook in Indië getijwaarnemingen (zij het door omstandigheden onvolledig) waren gedaan².

Door de commissie tot verbetering der zeekaarten werd in de jaren werd in de jaren na 1838 een programma uitgevoerd van nauwkeurige hydrografische opnemingen. Daarbij werden getijwaarnemingen verricht om de dieptemetingen tot één bepaald niveau te kunnen reduceren. Zo deed M.H. Jansen in 1846 bij zijn opname van de vaarwaters naar Soerabaja geijmetingen op drie verschillende plaatsen in Straat Madoera. Hij beschrijft in zijn herinneringen de moeilijkheden om toch elke dag het tijdstip van hoog water nauwkeurig te bepalen³.

Smits moet toen al bepaalde gedachten hebben gehad over de oorzaak van de gemengde getijden. Als Jansen in 1848 in Nederland terugkeert zoekt hij iemand om deze gegevens te analyseren, en richt hij zich ook tot Buys Ballot. Daarbij refereert hij aan een theorie van Smits⁴.

Hendrik Dirk Arnoldus Smits, die in 1832 (een jaar na Jansen) als adelborst op het Koninklijk Instituut voor de Marine was aangekomen, was in 1842 in Indië aangekomen en werd in 1845 secretaris van de commissie tot verbetering van de zeekaarten. Hij had zelf belangrijke bijdragen geleverd door zijn opnemingswerk, zijn bijdragen aan hydrografische kaarten en zeemansgidsen. Maar zijn belangstelling was breed, en hij was een van de oprichters van Natuurkundige Vereniging voor Nederlands Indië in 1850, en zat als secretaris in het bestuur van die vereniging. In het tijdschrift van de vereniging zijn van hem bijdragen te vinden over meteorologische en astronomische onderwerpen⁵.

Bij zijn studie die hier aan de orde is gaat hij er van uit dat de getijden, zoals die in Europa bekend zijn, bepaald door havengetal en maansouderdom, in Indië ook moeten voorkomen, maar dat door een "verstorende golf" de getijden hun afwijkend karakter krijgen. In een analyse van een reeks nauwkeurige getijwaarnemingen van de rede van Basoeeki (Straat Madoera) komt hij tot een bevestiging van zijn uitgangspunt.

Zijn conclusie luidt dat: *"Om de lijn welke den gemiddelden waterstand voorstelt, slingert dagelijks eene golf, welke hoog- en laagwate dagelijks op hetzelfde (of nagenoeg hetzelfde) tijdstip des dags plaats vindt, en waarop zich de gewone zons- en maansgetijden vormen."* Daarbij zegt hij in een noot: *"Latere arbeid heeft mij doen ontwaren, dat het tijdstip van hoog water der verstorende golf aan enen langzamen teruggang onderworpen is"*. Ook stelt hij dat het waarschijnlijk is dat de hoogte van die golf afhankelijk is van het jaargetijde of van de heersende moesson, en ook van de plaatselijke omstandigheden. Hij geeft aan hiernaar nog nader onderzoek te willen doen.

In het vervolg speculeert Smits over de oorzaak van de "verstorende golf". Nadat hij als zijn mening geeft dat de maans- en zonsgetijden overal ongeveer even groot moeten zijn, maar dat er toch plaatsen zijn met veel grotere verschillen (o.a. St. Malo, Jersey, Bristol en ook op Nova Scotia). Deze hoge waterstanden kunnen onmogelijk anders verklaard worden dan door *"interferentie van twee zeer hoge verstorende golven, waarop zich het gewone getij plaatst"*.

Hij vervolgt met: *"De wateren van den Oceaan worden door duizenden oorzaken onophoudelijk in beweging gebracht, zoodat zij nimmer tot rust komen, en waar zij door land gestuit worden, vindt natuurlijk, evenals in eenen vijver of in eene tobbe, een ophoping van water plaats, die zich langs de wal uitbreidt met eene snelheid, welke afhankelijk is van het vermogen en van de rigting der kracht, welke de beweging der wateren veroorzaakt, en van de ruimte waardoor de opgehoopte wateren moeten dringen"*.

Maar, zo sluit Smits af, *"ook andere oorzaken zouden kunnen bestaan voor de vorming der verstorende golf"*. Dit laatste is, zoals wij weten, het geval, immers, het gaat hier om de enkeldaagse getijden die door de schuine stand van de aardas wordt veroorzaakt. Dat Smits kennelijk niet denkt aan een dergelijke mogelijkheid wijst er op dat er omstreeks 1850 nog onvoldoende inzicht bestond in dynamiek van de getijden. De theorie van de harmonische analyse van William Thomson (Lord Kelvin), waarbij de variatie van de getijkrachten in periodieke functies wordt ontleed, zou pas 15 jaar later uitgangspunt worden van het onderzoek. Zou Smits deze mogelijkheid op het spoor zijn gekomen? Hij overleed te Batavia op 8 februari 1853.

Het duurde pas tot 1881 voordat de eerste getijanalyse van de Indische wateren op basis van de harmonische analyse zou plaatsvinden. Daarbij was het een extra moeilijkheid om goede en langdurige getijwaarnemingen in de archipel te organiseren. Pas door de introductie van een speciaal voor dit soort situaties ontwikkelde analysemethode van Van der Stok werd het mogelijk ook uit de gegevens van eenvoudiger waarnemingen de belangrijkste getijconstanten af te leiden⁶.

1. H.D.A. Smits (1851), *Over de getijden in Nederlandsch Indië* Natuurkundig tijdschrift voor Nedrlandsch Indië 2
2. P. Joh. Smits (1910), *Uit de geschiedenis van de ontwikkeling der getijtheorie*. De Zee: 633-653)
3. S.P.L'. Honoré Naber (1925). *Het leven van een vloothouder. Gedenkschriften van M.H. Jansen*. Kemink & Zn, Utrecht

4. E. van Everdingen (1953). *C.H.D. Buys Ballot*. D.A. Daamen, 's Gravenhage/Antwerpen.
5. A.J. van der Aa (1874) *Biografisch woordenboek der Nederlanden*. Dl. 17.
6. J.P. van der Stok (1889). Verslagen en meded. KNAW. 3^e reeks (6):216.

Leo Otto

Boeken en publicaties

Periodieken

Historisch-Meereskundlichen Jahrbuchs Band 15:

- Wolfgang Matthäus: Zur Geschichte der Entwicklung ozeanographischer Messtechnik in den Warnemünder Meeresforschungseinrichtungen;
- Klaus Barthelmess: Deutsche Walforschung der 1930er Jahre, ihre Funktion in der nationalen Walfangpolitik, ihre Resultate und Rezeption;
- Ingo Hennings: Variations of oceanographic phenomena caused by interaction of currents and bottom topography- historical notes and theoretical modelling.

Historisch-Meereskundlichen Jahrbuchs Band 16 (verwacht)

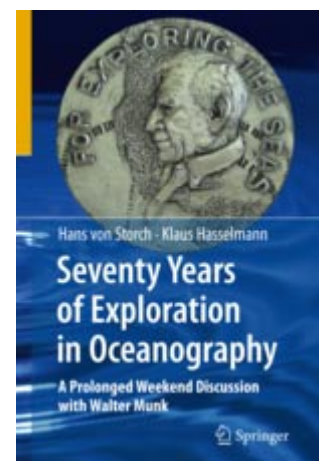
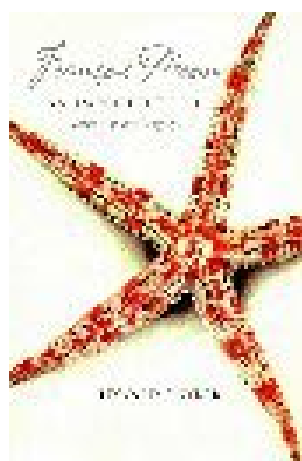
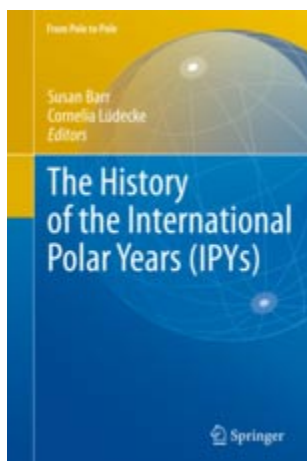
- Jens Smed: Germany's Participation in the Founding of ICES, Withdrawal during the First World War, and Re-entry after the War;
- Detlev Machoczek: Operationelle Meereskunde in Deutschland: Georg Balthasar von Neumayer und sein Wirken an der Deutschen Seewarte;
- Ingo Hennings: Ozeanographie und Kriegsmarine (1935-1945) - Anmerkungen, Zusammenhänge und Hintergründe von Sonderaufgaben;
- Wolfgang Matthäus: Germany's contributions to the Investigation of the Baltic Sea Hydrography. [KK]

De Bont, N., 2009. Space issues in the marine stations of Naples and Wimereux. *Social Studies of Science*, 39: 199-227

Rackman, L. & P. Sunberg (Eds), 2009. In Linnaeus's wake: 300 years of marine discovery. *Zoologica Scripta*, 38(suppl.1): 1-47

Recente boeken

Barr, Susan en Luedecke, Cornelia (Eds.) (2010). *The History of the International Polar Years (IPYs)*. Springer, 290 pp.

Berger, Wolf H. en Elizabeth Noble Shor (2009). *Ocean: Reflections on a Century of Exploration*. Univ. California Press

Broecker, Wally (2010). *The great ocean conveyor: Discovering the trigger for abrupt climate change*. Princeton University Press.

Bijl, A.N. van der, R.G. Moolenbeek en J. Goud (2010). *Mattheus Marinus Schepman (1847-1919) and his contributions to malacology*. Backhuis, Leiden, 200 pp.

Corfield, Richard (2005). *The Silent Landscape: Discovering the World of the Oceans in the Wake of HMS "Challenger's" Epic 1872 Mission to Explore the Sea Bed: In the Wake of HMS "Challenger" 1872-1876*. John Murray, 285 pp.

Duyker, Edward (2006). *Francois Peron: An Impetuous Life, Naturalist and Voyager*. Melbourne University Press, 349 pp.

Revelle, Roger (2010). *Oceanography, population resources and the world; oral history transcript 1986-1998*. Print-on-demand.

Rozwadowski, Helen M. en David K. Van Keuren (Eds.) (2004). *The machine in Neptune's garden: historical perspectives on technology and the marine environment*. Watson Publ. Sagamore Beach MA, USA, 371 pp.

Sandler, Martin W. (2008). *Atlantic Ocean: The illustrated history of the ocean that changed the world*. Barnes & Noble, Sterling, 468 pp.

Storch, Hans von, en Hasselmann, Klaus (2010). *Seventy Years of Exploration in Oceanography. A Prolonged Weekend Discussion with Walter Munk*. Springer, 190 pp.

Ulanski, Stan (2008). *The Gulf Stream: Tiny plankton, giant bluefin, and the amazing story of the powerful river in the Atlantic*. The University of North Carolina Press, 232 pp. [KK]

Boeken (ook) als PDF beschikbaar

Een link naar een de virtuele 'Discovery Reports':

<http://www.archive.org/search.php?query=discovery%20reports>

Via Google Books is veel te vinden, niet alles als pdf echter. Wel vond ik, voor de liefhebbers van poezie, bijvoorbeeld, John Trenhaile (1837): *The ocean in six cantos, and other poems* (search books: ocean)

<http://books.google.com/>

Mocht u andere interessante sites weten dan graag een berichtje naar de 'ad HOC' redactie, liefst met voorbeelden van (historisch-oceanografische) boeken die daar gezien zijn. We nemen op in de volgende 'ad HOC' [KK].

Boekbespreking

Guido Rappé. *De Zee van Toen. Een historisch-ecologische verkenning van de zuidelijke Noordzee (1930-1980), uit de mond van Vlaamse vissers*. Uitg. provincie West-Vlaanderen, Brugge, 2008. 459 p. geïllustreerd. (geen ISBN nummer gevonden). Prijs: € 20,00. (tekst voor Natura)

Guido Rappé is zeebioloog, actief in de Belgische Strandwerkgroep en telg van een vissersfamilie. Als geen ander dus instaat uit interviews met oude Vlaamse vissers veranderingen in de fauna van de zuidelijke Noordzee tussen 1930 en 1980 te documenteren. Noordzee oesters waren al praktisch verdwenen rond 1930. Zij zagen haaien en roggen sterk achteruitgaan tussen 1930 en 1980 en tonijn en

steur verdwijnen vòòr 1960. De haringvangst piekte nadat in de oorlog niet gevist was, maar stortte in ondermeer dankzij een steeds grotere visserij inspanning. "Een visser is eigenlijk een echte piraat, rooft altijd en zoveel mogelijk, want hij denkt dat er de volgende reis weer zoveel zullen zitten", aldus een geïnterviewde. Ook cyclische veranderingen in de watertemperatuur van Atlantische Oceaan en Noordzee spelen een rol. Dit kloek uitgevoerde, fraai geïllustreerde boek is een interessante historisch-ecologische verkenning. Kostelijk om te lezen, mede omdat het Vlaams van de geïnterviewden is gehandhaafd. Gerhard C. Cadée

Aangeboden

Gorshkov, S.G., 1980. Atlas of the Arctic Ocean [in Russian]. Ministersvo oborony, Moscow SSSR, 190 pp. (groot formaat: 36x47 cm). 190 p. Met honderden gekleurde kaarten en hoofdstukken over historie ((incl. route van arctische expedities), geomorfologie, klimaat, hydrologie, topografie en biologie. € 150.

US Navy Marine Climatic Atlas of the World Volume I North Atlantic Ocean (revised 1974) – gratis.

Murray, J. & J. Hjort, 1912. The depths of the ocean. A general account of the modern science of oceanography based largely on the scientific researches of the Norwegian steamer Michael Sars in the North Atlantic. MacMillan, London, 821 pp. Met 575 figuren in de tekst, foto's van de twee auteurs, 9 (7 gekleurde) platen en 4 gekleurde, gevouwen kaarten. Bibliotheekband. € 80.

Info: Kees Kramer (kees.kramer@mermayde.nl)

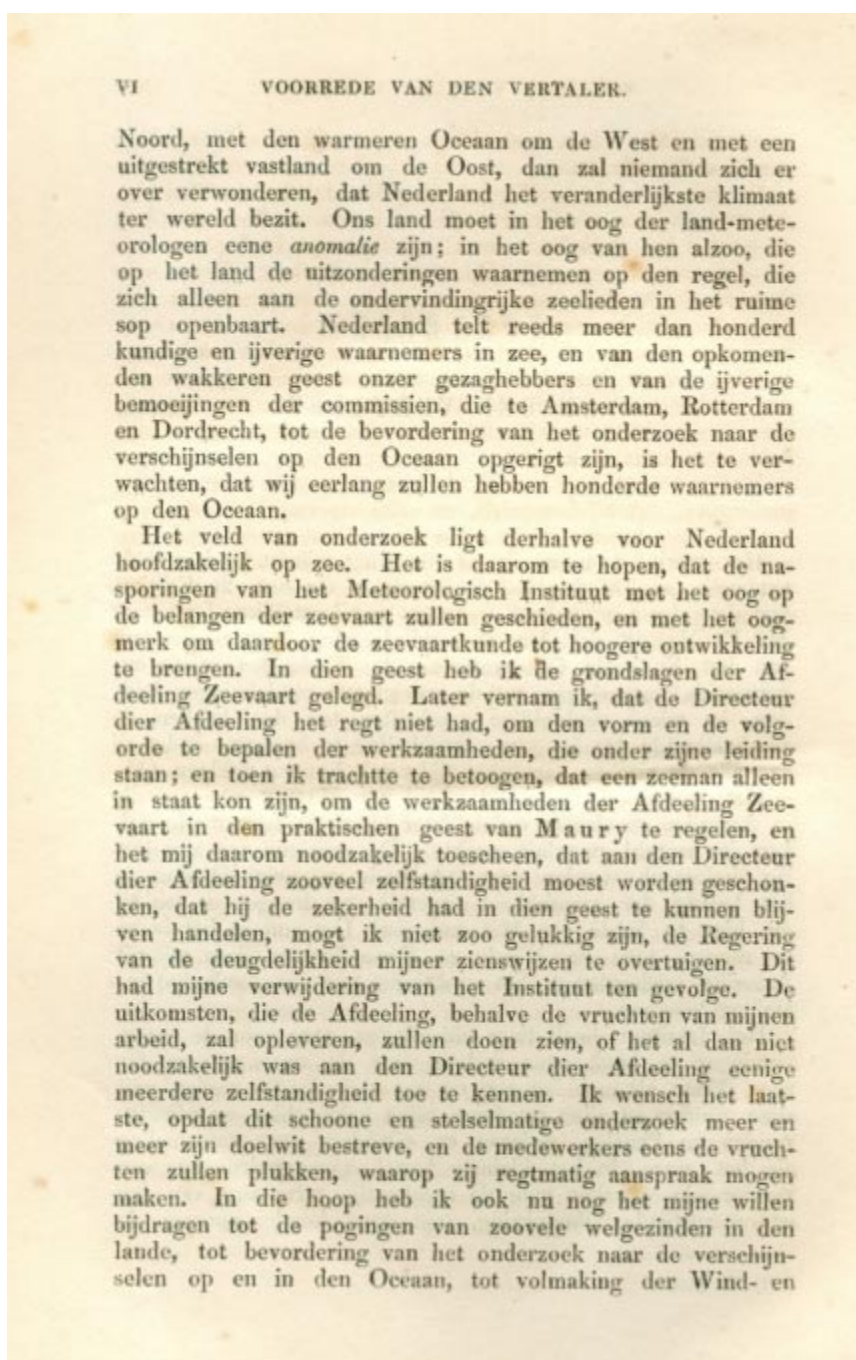
Het Origineel

In deze sectie willen we de lezer kennis laten maken met een originele tekst (of figuur) zoals oorspronkelijk gepubliceerd. Onderwerpen kunnen variëren van werken die van groot belang zijn geweest voor de ontwikkeling van de oceanografie, die een saillant detail bevatten, of rondweg grappig zijn (in onze ogen). Steeds zal een gescande pagina van een interessante bladzijde worden getoond, met een korte toelichting. Suggesties zijn welkom.

Uit: Maury, M.F. (1855). Natuurkundige Beschrijving der Zeeën. P.K. Braat, Dordrecht, pp. 304.

De bladzijde vi op de volgende pagina komt uit de Voorrede van de Nederlandse vertaling door M.H. Jansen (1817–1893) van de 2^e druk van M.F. Maury's 'The Physical Geography of the Sea' (1855, Harper, New York). Jansen levert een extra bijdrage, een hoofdstuk over zijn eigen onderzoek aangaande de Oost Indische Archipel.

Jansen was kort directeur van de Afdeling Zeevaart van het KNMI (januari–december 1854). Door conflicten met directuer C.H.D. Buys Ballot (1817–1890) moest hij die functie neerleggen. In de voorrede, geschreven na zijn vertrek, komt de kwestie aan duidelijk aan de orde.

Advies, vragen en antwoorden

In deze rubriek kunnen oproepen en vragen worden geplaatst. Er kan bijvoorbeeld worden gevraagd naar de locatie van een bepaald document, of naar (historische) informatie betreffende een bepaald persoon.

Vragen

1: Ik kreeg enige tijd geleden een brief van Tjeerd van Andel met info over de Orinoco Shelf Expedition (en Gulf of Paria, begin jaren 1950), vergezeld van een

aantal dia's uit de Golf van Orinoco en Trinidad (met op een ervan een zeer jonge Henk Postma). Wie heeft er uit die tijd nog meer materiaal is van welke aard ook?

Info naar: Tjeerd van Weering (tjeerd@nioz.nl)

2: Ik heb van het NAVADO project, midden jaren 60, een set bodemfoto's. Wie kan mij helpen aan (lokatie(s) van) publikaties waarin stations en posities staan?

Info naar: Tjeerd van Weering (tjeerd@nioz.nl)

Links

Ocean explorer (NOAA)

<http://oceanexplorer.noaa.gov/history/electronic/electronic.html>

Woods Hole open access server

<https://darchive.mblwhoilibrary.org/>

Historie van het Scripps Institution of Oceanography

<http://libraries.ucsd.edu/locations/sio/scripps-archives/resources/collections/history.html>

'Tools of the Oceanographer'

<http://www.marinebio.net/marinescience/01intro/tomeas.htm>

Foto's van oceanografische apparatuur

<http://www.photolib.noaa.gov/brs/nuind73.htm>

Naval-History.Net 1998-2010

archief door de British Library & U.S. Library of Congress, in samenwerking met het National Maritime Museum & Citizen Science Alliance/University of Oxford

<http://www.naval-history.net/>

IOC photo library

<http://193.191.134.30/photolibrary/index.php>

Ocean Exploration Timeline 1901 – Present

<http://www.seasky.org/oceanxp/sea5a3a.html>

HOC Ledenlijst

Geen nieuwe aanmeldingen

Adreswijzigingen & correcties

Achternaam	Voornaam	Instituut	Adres	Telefoon	E-mail
Westermann-van der Steen	Loes	Zoologisch Museum, UvA	P.O. Box 94766 Mauritskade 61, 1090 GT Amsterdam	020 525 5926	L.J.Westermann-vanderSteen@uva.nl
Wilbrink	Tjarda	Koninklijke Marine Gebouw Swaan, Force Vision Nieuwe Haven, Den Helder	Postbus 10.000 1780 CA Den Helder	0223 658739	T.Wilbrink@mindef.nl

Tydeman, Gustaaf Frederik

Paramaribo 12.02.1858 – Den Haag 01.05.1939

Carrière:

Marine officier. 1878 LTZ2; 1889 LTZ1; 1899-1900 commandant Siboga; 1900 KLTZ; 1905 KTZ; 1910 SBN; 1912 VADM.

Biografie:

Gustaaf Frederik was zoon van Frederik Willem Lodewijk Tydeman, officier van gezondheid, en Henriëtte Sophia Regina Kühn. Hij huwde in 1886 met Maria Antonia Tydeman, zij kregen 1 zoon.

Als zeeofficier toonde hij een duidelijke wetenschappelijke interesse. Hij was in 1894 gedetacheerd bij de Leidse sterrenwacht en werd daarna enige jaren leraar aan het Koninklijk Instituut voor de Marine. Na de Siboga Expeditie was hij achtereenvolgens commandant van het Koninklijk Instituut voor de Marine (1905-1908) en Commandant Marine te Amsterdam (1910-1915). Hij werd in 1923 onderscheiden met de De Ruytermedaille.

Belangrijkste oceanografische activiteiten:

Tydeman was tijdens de Siboga-expeditie (1899-1900) verantwoordelijk voor de hydrografische waarnemingen. Hij publiceerde de resultaten in de rapportenserie van de expeditie: "*Description of the ship and appliances used for scientific exploration*" en "*Hydrographic results of the Siboga expedition*". Later publiceerde hij ook over het verschijnsel van het "lichtend wiel", een lichtverschijnsel dat in de Indische wateren soms wordt waargenomen.

Hij was ook later betrokken bij het zeeonderzoek in verschillende bestuursfuncties.

Bibliografie (selectie)

- Tydeman, G.F. (1911). Het onverklaarbaar lichtverschijnsel. *De Zee*, pp. 14-19.
- Tydeman, G.F. (1916). De oorzaak der getijden. In: *Tijdschr. KNAG* 1916, pp.67.
- Tydeman, G.F. (1921). Een zeldzaam lichtverschijnsel, *De Zee*, pp. 209-211.
- Tydeman, G.F. (1922). De diepten der zeeën met dieptekaart. In: Van der Stok (ed.): *De zeeën van Nederlandsch Oost-Indië*, pp. (1922)
- Tydeman, G.F. (1922). Oriëntatie volgens miswijzend kompas In: *Tijdscht. KNAG* 1924, pp.3.
- Tydeman, G.F. (1936). Notes on phenomena of a geophysical nature. E.J. Brill, Leiden, pp.144

Tydeman, G.F. (1937). Verbleekte films. Herinneringen van een oud-zeeofficier. van Stockum, den Haag, pp.175

Autogram:

Ontbreekt

Referenties:

Eekhout, L.L.M. (1992). Het admiralenboek. De vlagofficieren van de Nederlandse marine 1382-1991. (Bijdragen tot de Nederlandse Marinegeschiedenis 6). De Bataafse Leeuw, Amsterdam

van Dissel, A.M.C. (2000). Varen voor de wetenschap. De Koninklijke marine en de Siboga-expeditie (1899-1900) Marineblad 110(7/8)

van Oosten, F.C. (1979). In: *Biografisch woordenboek van Nederland 1*.

HOC Katern Biografieën:

Oorspronkelijke versie: Leo Otto, 5 augustus 2010

Laatst gewijzigd: 29 augustus 2010

Tesch, Johan Jacob

Amsterdam 07.02.1877 – Den Haag 07.08.1954

Carrière:

Zoöloog. Studie Leiden 1898-1901 en Utrecht 1901-1905. Onderzoek aan het Zoölogisch Station Napels 1904. Promotie cum laude 1906 bij A.A.W. Hubrecht op het proefschrift *Systematisch overzicht van alle tot nu toe bekende heteropoden*. Assistent aan het Rijksinstituut voor Onderzoek der Zee (na 1912 Rijksinstituut voor Visserijonderzoek) in Den Helder (1906-1907 en 1908-1915) en bij het Rijksmuseum van Natuurlijke Historie te Leiden (1907-1908). Later conservator aan dit museum (1915-1918). Hierna visserijconsulent aan het Rijksinstituut voor (Biologisch) Visserijonderzoek (verhuisd naar Den Haag), en in 1924 hoofd van de afdeling Zeevisserij aan dat instituut tot aan zijn pensionering in 1942. Hierna deed hij nog onderzoek als honorair medewerker van het Rijksmuseum van Natuurlijke Historie.

Biografie:

Tesch was zoon van Johan Wendel Tesch, leraar wiskunde, en Trijntje Stoffel. Hij trouwde in 1908 met Johanna de Wilde. Zij kregen een zoon en een dochter. Na het overlijden van zijn vrouw in 1941 hertrouwde hij met Aaltje Maria van der Hee.

Het werk op het Rijksmuseum had zijn voorkeur, maar vermoedelijk om zakelijke redenen koos hij voor het werk bij het visserijonderzoek.

Tesch had ook veel belangstelling voor geschiedenis en literatuur, en hij schreef bijdragen in diverse tijdschriften over deze en andere onderwerpen.

Belangrijkste oceanografische activiteiten:

Tesch was expert op het gebied van de systematiek van Heteropoda en Pteropoda. Hij bewerkte na zijn pensionering materiaal van deze groepen van de Deense Dana-expeditie. Maar hij deed ook werk aan andere diersoorten. Als curator voor Crustaceeën bewerkte hij o.a. materiaal van de Siboga-expeditie. Op het RIOZ schreef hij *"Bijdragen tot de fauna der Zuidelijke Noordzee"*. En als hoofd van de afdeling zeevisserij deed hij onderzoekingen naar verschillende vissoorten. Hij deed ook zeegaand onderzoek, zoals met H.M.S. Instructieschip "Nautilus" naar de Faroers en IJsland in 1935,1936.

Bibliografie:

Ontbreekt

Autogram:

Ontbreekt

Referenties:

Havinga, B. (1955). In: Journal du Conseil 20.

Holthuis, L.B. (1989). In: Biografisch woordenboek van Nederland 3

Holthuis, L.B. (1995). In: 1820-1958 Rijksmuseum van Natuurlijke Historie, Nationaal Natuurhistorisch Museum, Leiden, pp.94-95.

van Regteren Altena, C.O. (1957). In: Basteria 21.

HOC Katern Biografieën:

Oorspronkelijke versie: Leo Otto, 5 augustus 2010

Laatst gewijzigd: 29 augustus 2010

Melvill van Carnbee, Pieter, Baron

Den Haag 20.05.1816 – Batavia 24.10.1856

Carrière:

Marineofficier. 1831 Koninklijk Instituut Medemblik. In 1835 voer hij naar Ned. Indië als adelborst 1e kl. Terug in Nederland volgde in 1838 zijn benoeming tot LTZ2. In 1850 LTZ1, adjudant van vice-admiraal E.B. van den Bosch. In 1856 KLTZ en Directeur van het Marine Etablissement op Onrust bij Batavia.

Biografie.

Pieter Melvill van Carnbee was de zoon van Isaäk August Melvill van Carnbee en Jonkvr. Jacoba Wilhelmina Louisa de Salis, en kleinzoon van de vice-admiraal Pieter Melvill van Carnbee en neef van schout-bij-nacht James John Melvill van Carnbee. Bij zijn eerste bezoek aan Indië als adelborst 1^e kl werkte hij aan de verbetering van zeekaarten. Later, in de jaren 1839-1845 en 1850-1856 was hij verbonden aan de "Commissie tot verbetering de Indische zeekaarten". Als medewerker aan het Tijdschrift van Ned. Indië publiceerde hij over de predikant-sterrenkundige J.M. Mohr en diens observatorium te Batavia. Hij verzorgde verschillende kaarten en zeemansgidsen van de Indonesische vaarwateren en deed belangrijke astronomische plaatsbepalingen. Ook was hij een der oprichters van de *Moniteur des Indes Orientales et Occidentales*.

In 1853 trouwde hij met jonkvr. Louise Wilhelmina Geertruida Jacoba de Kock, die reeds in september 1854 overleed.

Belangrijkste oceanografische activiteiten.

De betekenis van Melvill van Carnbee ligt in zijn baanbrekend hydrografisch werk in de Indische archipel.

Bibliografie (selectie):

Melvill van Carnbee, P. (1844). *Zeemansgids voor de vaarwaters rondom het eiland Java. vanwege de Commissie tot verbetering der Oost-Indische zeekaarten. Bij de wed. G. Hulst van Keulen, Amsterdam, viii, 110 p.*

Melvill van Carnbee, P., Postuum met W.F. Versteeg (1862). *Algemeenen atlas van Ned. Indië.*

Autografie

A handwritten signature in cursive script that reads "P. Melvill van Carnbee". The signature is written in dark ink on a light-colored background.

Referenties

Mulert (n.d.). In: Nieuw Nederlandsch Biografisch Woordenboek. Dl.1: 1323

HOC Katern Biografieën:

Oorspronkelijke versie: Leo Otto, 5 augustus 2010

Laatst gewijzigd: 29 augustus 2010

Stiasny, Gustav Albert

Wenen (Oostenrijk) 10.12.1877 – Leiden 12.06.1946

Carrière:

Bioloog. Stiasny studeerde biologie in Wenen en Jena. Hij promoveerde in 1903 aan de universiteit van Wenen.

Na zijn studie volgde hij een cursus oceanografie in Noorwegen, waarbij hij werkte aan boord van de *Michael Sars*. Hij werkte van 1906 tot 1912 aan het Oostenrijks-Hongaarse maritieme station in Triëste. Van 1913 tot 1914 was hij verbonden aan het Zoölogisch Station van Napels. Na het einde van de eerste wereldoorlog vestigde hij zich in Nederland, waar hij in 1919 curator werd van het Rijksmuseum voor Natuurlijke Historie. Later werd hij tevens benoemd tot privaatdocent oceanografie aan de Leidse universiteit.

Biografie:

Stiasny diende na zijn middelbare school opleiding eerst vrijwillig een jaar in het Oostenrijks-Hongaarse leger en werkte vervolgens in de handelszaak van zijn vader. Tijdens zijn verblijf aan het station van Napels ontmoette hij de Nederlandse biologe Gerarda Wijnhoff, met wie hij in 1915 huwde, en die mede-auteur zou worden in tal van zijn publicaties. Het echtpaar kreeg twee zoons, waarvan één jong overleed. Tijdens de eerste wereldoorlog diende hij in het leger in de Balkan.

In 1925 verkreeg Stiasny de Nederlandse nationaliteit. In 1929 was hij korte tijd waarnemend directeur van het Zoölogisch Station in Den Helder.

Tijdens de tweede wereldoorlog moest Stiasny als jood van zijn functie worden ontheven. Hij kreeg wachtgeld tot zijn pensioengerechtigde leeftijd in 1942. Door de zorgen van zijn vrouw, die niet-joods was, kon hij zijn werk thuis voortzetten. Iets meer dan een jaar na de bevrijding overleed hij plotseling.

Belangrijkste oceanografische activiteiten:

Naast zijn specialisatie in het bijzonder op het gebied van kwallen was Stiasny door zijn ervaring een internationaal, breed geïntereerde marien bioloog, die zich inzette voor de bevordering van de oceanografie.

Bibliografie (selectie):

Stiasny, G. (1913). *Das Plankton des Meeres*. Sammlung Göschen 675, Berlin, pp.160

Stiasny, G. (1930). *Resultats scientifique du voyage aux Indes Orientales Neerlandaises de LL.AA.RR. Le Prince et de la Princesse Leopold de Belgique*. Scyphomedusen. Pp.12

Stiasny, G. (1937). *Die Gorgonacea der Siboga expedition*. Livr. 130. E.J. Brill, Leiden, pp.138

Stiasny, G. (1940). Biological results of the Snellius Expedition. VII. Die Gorgonarian-Sammlung der. Snellius-Expedition. Temminckia 5: 191-256

Autografie

Ontbreekt

Referenties:

Holthuis, L.B. (1995). In: 1820-1958 Rijksmuseum van Natuurlijke Historie, Nationaal Natuurhistorisch Museum, Leiden, pp.119-120.

Vervoort, W. (1950). Zool. Mededelingen 30 (16)

HOC Katern Biografieën:

Oorspronkelijke versie: Leo Otto, 5 augustus 2010

Laatst gewijzigd: 29 augustus 2010

Hr.Ms. Tydeman (A 906)

Basisgegevens:

- Werk: Gebouwd op NV Scheepswerf & Machinefabriek 'De Merwede' in Hardinxveld-Giessendam, Nederland (bouw No. 612).
- Afmetingen: Lengte 90,13 m; breedte 14,45 m; diepgang 4,80 m; waterverplaatsing 2977 ton.
- Voortstuwing: Diesel-electrisch; dienstsnelheid 15 knopen.
- Bemanning: 59 koppen; plaats voor 15 opstappers.
In totaal waren 19 marineofficieren commandant, waarvan 3 voor korte tijd waarnemer. Aanvankelijk wisselde dat elk jaar, later voerden ze twee jaar het commando.
- In bedrijf: Op 18 december 1975 te water gelaten en in 1976 afgebouwd.
Indienststelling 10 november 1976. Begin 1977 beschikbaar voor onderzoek; in 2004 uit de vaart.

Naam:

Hr.Ms. Tydeman is vernoemd naar Gustaaf Frederik Tydeman (1858-1939), commandant van Hr.Ms. Siboga tijdens de 'Siboga Expeditie' (1899-1900).

Achtergrond:

Het marineschip Hr.Ms. Tydeman werd gebouwd met het doel zowel militair/hydrografisch als civiel onderzoek te dienen. In het overleg met de Commissie voor Zeeonderzoek en betrokken ministeries was afgesproken dat 30 % van de vaartijd beschikbaar zou zijn voor civiel wetenschappelijk onderzoek. Als geen sprake was

van groot onderhoud of regelmatig optredende langdurige reparaties, varieerde het aantal zeedagen globaal tussen 130 en 190 per jaar, met andere woorden die civiele programma's konden maximaal bijna 50 dagen duren. Dat was haalbaar in de noordoostelijke Atlantische oceaan, soms gespreid over een aantal jaren. De rest van de vaartijd had vooral een militair doel, zoals het uittesten van apparatuur in samenwerking met het Fysisch Laboratorium van de Rijksverdigingsorganisatie.

Ook werden elk jaar routinebezoeken gebracht aan buitenlandse havens, soms voor publicitaire doeleinden. Zoals in 1977 aan Monaco ter gelegenheid van de 11^e Internationale Hydrografische Conferentie en in 1998 aan Lissabon ter gelegenheid van de wereldtentoonstelling 'De toekomst van de oceanen'. Ook de deelname aan het internationale GINSEA programma, gecoördineerd door het SACLANT centrum in La Spezia valt in deze categorie.

Vele instituten voerden civiel wetenschappelijke projecten uit.

Belangrijkste expedities:

Het CANCAP project (Canary island, Cape Verde island and Atlantic ocean Project) van het Rijksmuseum voor Natuurlijke Historie te Leiden werd gesplitst in 7 tochten van 1977 tot 1987.

Het NECTAR project (North Equatorial Current Trans Atlantic Research) van het NIOZ omvatte raaien dwars op de west Afrikaanse kust, in 1977, 1978 en 1982, in verschillende seizoenen.

Aan het internationale JASIN (Joint Air Sea Interaction Project) nam het KNMI in 1978 deel. Het Instituut voor Taxonomische Zoölogie (ITZ, UVA) deed planktononderzoek in 1980, 1982 en 1983. Een project van het Vening Meinesz Laboratorium (VML) is vermeldenswaard omdat het schip voor 3 maanden vertrok.

Voor een project in 1987 van het NIOZ in de diepe wateren rond de Faroer en in de Rockall trog werd een zware diepzeeliner voor CTD/Rosette bemonsteringen tot nabij de bodem aan boord geplaatst. Na enig onderzoek over de gevolgen voor de stabiliteit gaf de Commandant KTZ P.S. Ham hiervoor toestemming.

Regelmatig werd ook lodingswerk uitgevoerd, zowel voor diepwater routes in de Noordzee als voor opnames in de noordelijke Noordzee. In de loop der jaren werd daaraan steeds meer vaartijd besteed, na 1997 het overgrote deel.

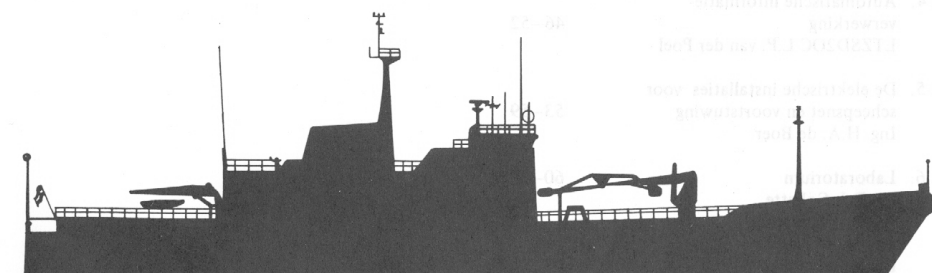
Referenties:

Ronkes, F.H. (redactie), n.d. [1976]. Hr.Ms. Tydeman. Dienst der Hydrografie der Koninklijke Marine, n.p., pp. 91 + advertenties. Met 'Algemeen scheepsplan (1:100)'.
Anon., [1974]. Herinneringsboek 'Hr.Ms. Tydeman, A 906, 1975-2004', n.p., pp. 57

HOC Katern Onderzoeksschepen:

Oorspronkelijke versie: Johan van Bennekom, 7 juni 2010

Laatst gewijzigd: 9 juni 2010

"Dorrestein-vis" met registratieapparaat. Bron: (2)

“Dorrestein-vis”

Een sleepbare, registrerende elektrische zoutgehalte- en temperatuurmeter voor gebruik op zee. Onder de naam ‘zoutgehalteschrijver’ wordt het instrument vermeld in (1). In de praktijk vaak Dorrestein-vis genoemd naar Richard Dorrestein (1915-1991).

Het instrument werd op het KNMI ontwikkeld in de vijftiger jaren van de vorige eeuw en gebruikt bij een aantal onderzoeken in de Nederlandse estuaria.

Locatie

Huidige locatie is in het ‘oude instrumenten-depot’ van het KNMI in De Bilt. De toestand is echter zorgwekkend. Vooralsnog ontbreekt het aparte registratieapparaat.

“Dorrestein-vis”, zonder registratieapparatuur. Foto: KNMI (Frits Koek, 2010)

Uitvinder/Fabrikant

De Dorrestein-vis is ontwikkeld en gebouwd door de technische dienst van het KNMI. Waarschijnlijk is er slechts één exemplaar gebouwd onder verantwoordelijkheid van Richard Dorrestein, medewerker KNMI (1949-1980), Hoogleraar Oceanografie Utrecht (1970-1980). De opzet was afkomstig van R.R. Vierhout, medewerker KNMI (1947-1950) (2).

Bouwjaar, Type/serienummer

1955. Niet bekend.

Principe:

Door een buis met koolstofelektroden stroomt het water. De elektrische weerstand van het water en van een temperatuurgevoelige weerstand worden gemeten en aan boord servo-mechanisch geregistreerd. De invloed van de temperatuur op het zoutgehalte van het zeewater wordt in een Wheatstone-brug gecompenseerd.

De nauwkeurigheid van de saliniteitsmeting was ca. 0,1 promille, en regelmatige kalibratie met titraties was nodig, in verband met vervuiling van de elektroden.

Voor een gedetailleerde beschrijving, zie (2) en (3).

Gebruik:

De zoutgehalteschrijver is getest tijdens een tocht in de Zuidelijke Noordzee aan boord van het Duitse onderzoekingschip *Gauss* (1) en onder meer gebruikt bij het Eemsonderzoek

(1954, 1956) (4) en tijdens een verkenningstocht in het Deltagebied in 1957 met de *Max Weber* van het Zoölogisch Station.

Referenties:

- (1) Dorrestein, R., 1954. *Aan boord van het Duitse onderzoekingschip "Gauss" in de zuidelijke Noordzee*. Colloquiumverslag 19 april 1954.
- (2) Dorrestein, R., 1954. *Een registrerende elektrische zoutgehalte- en temperatuurmeter voor gebruik op zee*. In: Gedenkboek KNMI 1854-1954, p.387-402.
- (3) Dorrestein, R., 1956. *An electrical recorder of salinity and water temperature for use at sea*. Internat. Hydrogr. Review 33(2): 177-189.
- (4) Dorrestein, R., 1960. *On the distribution of salinity and of some other properties of the water in the Ems-estuary*. Verh. Kon. Ned. Geol. Mijnb.k. Gen. 19: 43-74.
- (5) Otto, L. en M.P. Visser (red.), 1980. *Het KNMI en de zee. Bijdragen bij zijn afscheid van het KNMI op 28 maart 1980 aangeboden aan Prof.Dr. R. Dorrestein*. KNMI publ. nr. 157.

HOC Katern Oceanografische apparatuur:

Oorspronkelijke versie: Leo Otto, 31 mei 2010; Frits Koek, 6 augustus 2010

Laatst gewijzigd: 28 augustus 2010